

GOSTYŃ W SZESNASTYM WIEKU. CZĘŚĆ I

Właściciele - władza - zamek

Kto był właścicielem Gostynia na początku czasów nowożytnych? Jak wyglądało miasto w XVI wieku? Kto rządził: wójt czy burmistrz?

Wiek XVI w Gostyniu nie został dotąd opisany. Regionaliści okresu międzywojennego mieli spory zasób dokumentów - wówczas jeszcze nie przeanalizowanych dokładnie zapisów ksiąg parafialnych czy miejskich. Niestety, większość z nich w czasie wojny zaginęła. Szukając informacji historycznych, trafiamy jednak często na szereg oderwanych faktów z czasów barwnego XVI wieku.

Właściciele: Opalińscy i Gostyńscy

Gostyń był od chwili założenia miastem prywatnym. Początkowo należał do Przedpełkowiców, później (od 1393) przeszedł w ręce rodu Wezenborgów. W 1444 r. miasto przyłączono do majątku Macieja Borka herbu Gryzima, który od tego momentu zaczyna pisać się Gostyński. W 1493 roku Maciej Borek sprzedał Piotrowi III Opalińskiemu 1/4 dóbr Gostyń, która przypadła mu po śmierci brata Macieja za 200 florenów, a w 1496 ponownie za 400 florenów i 1 kopę groszy. Prawdopodobnie, było to podniesienie zastawu, szczególnie że trzy lata później Piotr Opaliński wykupił od Dobiesława z Kociug 3 całe oraz czwarte części siedmiu innych wsi należących do dóbr Gostyń. W sumie ziemie, które w latach 1493-96 pozyskał Piotr Opaliński obejmowały czwartą część miasta, wsie Rusinowo, Śmiechowo i Wojnowice oraz czwartą część wsi Bodzewo, Brzezie, Czachorowo, Czajkowo, Dusina, Podrzecze i Pożegowo. Opaliński jednak już w 1503 roku odstąpił swoją część Gostynia Jarosławowi Dłużycznemu.

Dobra gostyńskie

Kolejna informacja dotycząca miasta pojawia się w dokumentach z datą 1509 roku. Łukasz II Górka, działając w imieniu syna Andrzeja wykupił wówczas czwartą część miasta od córek Mikołaja Borka z Osiecznej, Małgorzaty i Barbary. W skład dóbr Gostyń wchodziło wówczas miasto, zamek oraz 14 wsi (Bodzewo, Brzezie, Czajkowo, Czachorowo, Czerwony Kościół, Daleszyn, Drobniń, Dusina, Garzyn, Krzemieniewo, Podrzecze, Pożegowo, Rusinowo i Świerczyzna). Właściciele 3/4 dóbr, Maciej i Jan Borka Gostyńscy nie uznali jednak tej transakcji za prawnomocną i w kolejnych latach toczył się spór pomiędzy nimi a Andrzejem Górką. W 1512 roku komisja arbitrażowa pod przewodnictwem wojewody poznańskiego Mikołaja Lubrańskiego przydzieliła 1/4 miasta oraz 52 rodzin mieszczańskich

dla Andrzeja Górki. Decyzja ta jednak nie weszła w życie. Dopiero rok później doszło pomiędzy stronami do dokładnych ustaleń. Wydzielono o dwie rodziny więcej dla rodziny Górków niż wcześniej. Ustalono również zasady wyboru władz miejskich: spośród czterech rajców Górkowie wyznaczali jednego, a Gostyńscy trzech. Podobnie właściciele większości miasta mieli możliwość wskazywania burmistrza przez kolejne trzy lata, a w kolejnym Górkowie. Ustalono również, że właściciele jednej czwartej miasta mają prawo pobudować nowy młyn, a z części starego otrzymują splot w wysokości pięciu grzywien. Porozumienie nie było jednak do końca respektowane, ponieważ już w 1519 roku Andrzej Górka procesował się z Maciejem Gostyńskim o uwieszenie swojego poddanego, mieszczanina gostyńskiego Stefana Kortysza. Rok później sytuacja zmusiła Górków do odsprzedania swojej części miasta Janowi Borkowi Gostyńskiemu.

Gostyński rycerz jerozolimski

Właściciele miasta nie należeli do postaci tużinkowych. Wyróżniali się zarówno aktywnością polityczną, jak i pewnym awanturnictwem. W aktach z końca XV wieku znajduje się mnóstwo spraw przed sądem biskupim dotyczących rozbojów, porywania kobiet, najazdów na sąsiednie miasteczka

w 1511 roku przedstawił przed biskupem poznańskim świadków cudów na Świętej Górze i wystąpił się od biskupa Lubrańskiego o zgodę na budowę w tym miejscu kapliczki. Jego brat, Jan Borek Gostyński również należał do nietuzinkowych postaci. Mimo że tytułował siebie mianem *rycerz jerozolimski* (prawdopodobnie był kawalerem zakonu bożogrobowców w Miechowie), miał sporo spraw przeciwko opatowi lubińskiemu, o czym szerzej w dalszej części. Jego żoną była Katarzyna Krotowska, z którą miał synów Jana (ożeniony z Anną ze Zborowskich) i Mikołaja (żona - Małgorzata Jaszowska). Pierwszy rezydował w zamku w Gostyniu, a drugi w Szamotulach.

Wygląd miasta

Na początku XVI wieku miasto liczyło 213 rodzin i posiadało własny młyn. Przyjmując wskaźnik 5 osób jako rodzinę (powszechnie posiadano więcej dzieci, lecz dużo większa była śmiertelność) można przyjąć, że liczba wynosiła ponad 1000 mieszkańców. Podczas kolejnego spisu przeprowadzonego w 1528 roku, wykazano istnienie w mieście 149 budynków, co może wskazywać na sytuację zamieszkiwania pod jednym dachem dwóch rodzin. Miasto dzieliło się na trzy części: rynek i przyległe ulice, Większe Przedmieście (w kierunku Poznania) oraz Mniejsze Przedmieście (ku

pomiędzy Mikołaja Gostyńskiego, a synów jego zmarłego brata Jana: Jana i Marcina.

Burmistrz i wójt w jednym mieście

Jednocześnie podzielono też kompetencje w kwestii stanowienia władzy samorządowej: jeden z właścicieli zatwierdzał burmistrza i dwóch radnych, a drugi zatwierdzał wójta i ławników, by po roku kompetencje odwrócić. Wójt (najczęściej najbogatszy mieszczanin) wydawał wyroki, jako przewodniczący ławy, czyli sądu miejskiego, natomiast burmistrz sprawował funkcję władzy wykonawczej oraz sprawowanie nadzoru na wyszynkiem alkochołu, bezpieczeństwem mieszkańców, kontrolą miar, wag i cen. Burmistrz i rajcy miejscy odpowiedzialni byli również za budżet miasta, a także pobieranie podatków. Z czasem rosła rola burmistrza kosztem uprawnień wójta. W XVI wieku pojawiają się również wykształcone pieczęcie z herbami Gostynia: radziecka z napisem S. CONSVLUM CIVITATIS GOSTINENSIS i ławnicza S. SCABINORUM CIVITAS GOSTINESIS z 1585 roku.

Gostyńskie castrum suam fortalijum

W dokumentach dotyczących podziału miasta pomiędzy dwóch dziedziców, często pojawia się pojęcie zamek. Góra Zamkowa powstała jako dzieło sztuczne, usypane dziełem rąk ludzkich. Dzięki ostatnim wykopaliskom na Górze Zamkowej udało się ustalić, że w XIII i XIV wieku istniała w tym miejscu zabudowa drewniana, prawdopodobnie wysoka, 10 metrowa wieża z przyległymi zabudowaniami. Wydaje się, że była to wyjątkowa budowla z uwagi na fakt, że w przeciwieństwie do innych tego typu elementów mieszkalno-obronnych, posiadała znaczące fundamenty. Niestety, nie udało się trafić na pozostałości budynków widocznych na obrazie świętogórskim datowanym na połowę XVI wieku. Odkryto ruiny fundamentów sięgające prawdopodobnie XVIII wieku, ale żadna z odkopanych konstrukcji nie może być łączona z występującymi w źródłach zmianami z XV wieku i początku XVI wieku, mówiącymi o fortalijum czy castrum suam fortalijum. Być może jednak elementy z XVIII wieku stanowią tylko część dobudowanej do wcześniejszej budowli, która pozostaje nadal nie odkryta. Istnieje możliwość, że pozostaje ona pod zakrytą płytami częścią góry. CDN

GRZEGORZ SKORUPSKI
www.skorpki.net

Pieczęć radziecka i ławnicza

i posiadłości Mikołaja Borka Gostyńskiego i jego brata. Po ślubie z Katarzyną Czarnkowską, córką wojewody kaliskiego prawdopodobnie trochę się uspokoił. Jako kasztelan śremski reprezentował szlachtę wielkopolską w poselstwie do króla Aleksandra w 1503 roku, a dwa lata później wystąpił na sejmie w Radomiu. Pod koniec życia Maciej Borek Gostyński zwrócił się w kierunku Boga,

Głogówku). Wśród mieszczan było między innymi 15 sukienników ale tylko 7 krawców. Według danych z 1581 roku ogólnie działało wówczas w mieście 90 rzemieślników (w tym 12 młynarzy), siedmiu kramarzy (kupców), szynkarzy i jeden prasota (sprzedawca soli). W połowie XVI wieku w Gostyniu było siedem wiatraków, w tym jeden „szpitalny”. W 1561 roku przeprowadzono kolejny podział miasta

GOSTYŃ Pojechali pierwszy raz

I Wykłęty Minirajd Rowerowy, w którym uczestniczyło 20 osób odbył się 25 kwietnia. W ten sposób Gostyńskie Forum Narodowe „Perun” rozpoczęło obchody XXX rocznicy śmierci Mariana Rączki, ps. Kościuszko. To gostyński niezłomny, dowódca oddziału partyzanckiego działający na terenie m. in. powiatów gostyńskiego, śremskiego i kościańskiego.

Pierwsza część obchodów minęła pod znakiem aktywności fizycznej. Trasa rajdu wiodła z Gostynia do Stankowa, czyli do miejsca ostatniej potyczki oddziału AK Kościuszko, następnie uczestnicy przenieśli się w pobliże leśniczówki w Klonach. W Stankowie prelekcję wygłosił Tobiasz Czapla, krótko przedstawił w niej przebieg ostatniej potyczki partyzantów z komunistycznymi oddziałami MO, KBW i UB oraz przybliżył

losy oddziału od czasów powstania i pierwszego dowódcy Giedymina Rogińskiego, ps. Dzielny, do czasów Mariana Rączki. - *Rajd oraz pozostałe części obchodów mają na celu przybliżenie osoby Mariana Rączki i losów oddziału, którym dowodził. Ruch antykomunistyczny po II wojnie światowej działał również na terenie Gostynia i okolic, ale wiedza na ten temat została zdławiona przez komunistów, z bohaterów zrobiono bandytów, natomiast z ich oprawców uczyniono bohaterów - mówi Tobiasz Czapla, organizator rajdu. - Mam nadzieję, że obchody sprawią, że mieszkańcy Gostynia poczują się dumni z synów naszej ziemi, którzy marzyli o wolnej Polsce i nie bali się zapłacić najwyższej ceny w zamian za swoje przekonania - dodaje.*

(AgFa)

Co jeszcze organizowane będzie w ramach obchodów XX rocznicy śmierci Mariana Rączki? - patrz na str. 2 - „Imprezy majowe w twojej gminie” Wykład pt. „Zolnierze Wykłęty - Narodowe Siły Zbrojne - Brygada Świętokrzyska” - 30.04.2015, godz. 19.00, Muzeum w Gostyniu, ul. Kościelna 5, prelegent - Bartosz Tomczak, I Gostyński Marsz im. Mariana Rączki - 01.05.2015, start godz. 14.00, początek Deptaku od strony ul. Kolejowej.